

The Elijah Institute

דתות ותשובה

סימפוזיון

יהדות ותשובה

דברי הרב הראשי רנה-שמואל סירט, סגן נשיא ועידת רבני אירופה

ירושלים, פורים תש"ס - 21 במארס

-
- 1.1 בטקסט שהנו מפתיע מסיבות רבות, קובעים מפרשי התנ"ך: - שש בריאות קדמו לבריאת העולם: אחדות מהן התקיימו בפועל, האחרות היו בגדר אפשרות:
- התורה וכס הכבוד נבראו לפני העולם;
 - האבות, ישראל, המזבח ושם המשיח נקבעו על ידי הבורא כדי שיווצרו במועדם.

רבי אהבה, בנו של רבי זעירה אומר: גם התשובה קדמה לעולם.

וכן, קובעים רבנים נוספים: דבר זה חל גם על גן העדן והגיהנום (בראשית רבא, פרק 1).

אם ננסה להבין מה ביקשו מחברי המדרש ללמדנו, עלינו לשים את הדגש על דו-המשמעות המופיעה בנוסח תיאולוגי יסודי זה.

התורה, סמל האור, האמת והחופש; וכס הכבוד – דמות הצדק האלוהי, הולכים יחדיו: הם משלבים את הענקת החסד עם המשפט. זהו האישור הנפלא של חופש האלוהים. דבר זה חל גם על האבות ועל ישראל: אמונתו של אברהם אבינו באלוהים, אפשרה לעולם לשרוד כפי שמלמדות אמרות אבות בתי הכנסת, וישראל נחשבת כעם הכוהן של האנושות, כלומר זה המביא לעולם את הברכה והכפרה, הסליחה. אלוהי כל העולם חייב לפעול על פי הצדק (בראשית XVIII, כ"ה), אך תפקידו של הכוהן הוא להשיג את המחילה עבור החוטא וברכת השלום "תשיב לו את החיים".

ולבסוף, המזבח ושם המשיח המהווים שתי פנים של ערך אחד: מעלת התקווה. האומות יאמרו: נעלה להר ה', כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים. אז משיח ישפוט בין העמים ויוכיח עמים רבים. (ישעיהו II, ג'-ד').

2.1 אין לי די זמן כדי לפתח כאן את הרעיון שעליו מגינים רבנים המייחסים את כל התכניות האלוהיות הללו לששת ימי הבריאה ואת ייחודה של היצירה האלוהית עם הקביעה: *היה ערב, היה בוקר... יום אחד... יום שני... וכו'....* הייתי רוצה לייחד את מחשבתי לגורם המייסד הכלול בתשובה, שהינה קשורה כמובן עם השבת, סמל החופש הברור. השבת הוצבה במקביל עם תכנית גן העדן והגיהנום, ובמילים אחרות, עם חלוף היום השמיני, כלומר לפי הסמליות התנ"כית והרבנית, ראשית ימי המשיח. (יצוין כי ביום השמיני מוכנס הילד הנולד בברית אברהם אבינו).

3.1 אם כן, מה פירושה של הקביעה שלפיה התשובה תוכננה על ידי ה' לפני בריאת העולם? מפני שהעולם לא יוכל להתקיים, אף לא לרגע, מבלי האפשרות הניתנת ליצורי אנוש, פאר היצירה האלוהית, לצאת ממצב של חטא שבו עשוי האדם להימצא ושוב להתחדש. שום הרשעה אינה סופית: תמיד ניתן לכפר עליה על ידי תשובה. הנביא יחזקאל כתב בעניין זה דף עילאי, אחד היפים שבתנ"ך: *והרשע כי ישוב מכל חטאתו אשר עשה ושמר את כל חקתי ועשה משפט וצדקה חיה יחיה לא ימות כל פשעיו אשר עשה לא יזכרו לו בצדקתו אשר עשה יחיה. החפץ אחפץ מות רשע נאם ה' הלא בשובו מדרכיו וחיה. (יחזקאל, פרק י"ח, כ"א-כ"ג).*

איך פירש אוגוסטין הקדוש, שממנו הושפע לותר, את דבריו של יחזקאל?...

4.1 מה שנכון ברמת הפרט הינו כמובן נכון ברמת המשפחה, השבט, העם הקבוצה האנושית, והאנושות כולה. התנאי המוקדם היחידי הוא בחירתו החופשית של החוטא לקבל על עצמו את התשובה במלוא האחריות שהוא חייב ליטול על עצמו.

הרבנים אומרים: *הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים*¹, זאת אומרת, שהבורא נתן לבריאתו בחירה חופשית ועל כן נמנע מלהתערב בתחום זה של הבחירה החופשית. זכות מיוחדת זו שניתנה לאדם מציבה אותו ללא כל ספק, מעל לדרגת מלאך: משום שהמלאך שאינו זוכה לחופש, לא יוכל לסטות מהצו האלוהי. הדבר עלול להישמע כדברי הבל מוחלטים. יוצא, שמעצם העובדה שהמלאך נשמע לבוראו, הדבר אינו מהווה כל זכות עבורו, כי בדיוק לשם כך נברא.

5.1 לעומת זאת, האדם במאה ה-20 המסתיימת (או כפי שאנו היהודים אומרים, האלף השישי המתקרב לסיומו), ביצע פשעים נוראיים נגד האדם ומשום מכך, נגד האלוהים. לא

¹ תלמוד בבלי, ברכות 33 B

אחזור לאחור אל מסעות הצלב והרס הקהילות היהודיות לאורך הריין ולא אל האינקוויזיציה בספרד והמוקדים שעליהם הועלו יהודים שנשארו נאמנים לדתם, אך לפעמים ברגע של טעות, הסכימו למראית עין להיטבל ולאחר מכן חזרו לדת אבותיהם כשהם יודעים בברור לאיזה מוות נוראי הם חושפים את עצמם. לא אתעכב גם על פרעות כמילניסקי וכנופיותיו הנוצריות במזרח אירופה במחצית המאה ה-17. הייתי רוצה בעיקר להתייחס לזוועה מלפני חצי מאה ששמה שואה המהווה שיא ההתגרות באדם ובאלוהים. אולם, בעשור האחרון היינו עדים למעשי תשובה שעוררו בנו גם הפתעה וגם הערצה, פשוט לא היינו רגילים לכך. לאחר דבריו של הפסטור נומולר בברלין בשנת 1945 נוספו הצהרותיהם הראויות להערכה של הבישופים של גרמניה (1996) ובעקבותיהן של הבישופים של צרפת (דרנסי, ספטמבר 1997) ולאחר מספר חודשים, הצהרת הוטיקן; רצונם של הבנקים השווייצריים להכיר בפשע האדישות שהיו אחראים לו וניצול המצב הדרמטי שבו היו נתונים הפליטים שחשבו כי מצאו מקום מבטחים זמני; הצהרותיהם האמיצות של הנשיא ז'אק שיראק ושל ראש הממשלה ליונל ג'וספין שאישרו באופן ברור את **אחריותה של צרפת** לפועלו הגזעני והאנטישמי של משטר וישי, ובכך שמו במפגיע קץ לשקרים ולשקרים מתוך השמטה של נשיאי הרפובליקה החמישית של צרפת שהתחלפו בשלטון החל מהגנרל דה גול ועד הנשיא מיטראן; ההחלטות שנתקבלו לפצות את יהודי אירופה על הגזל שנגרם להם... כל אלה פותחים פתח לתקווה בסיסית ומגלים את ביכוריו של עולם חדש המבוסס על העיקרון התנ"כי של הכרה באשמה ובקשת המחילה.

1.11 בטקסט ראוי לציון שפירסם לאחרונה מר אדגר מורין² ושמו **לסלוח**, פירושו להתנגד לאכזריות העולם. המלומד הגדול קובע קודם כל שלמרות שכל התרבויות מכירות את החטא, את חילול הקודש, הבושה העצמית, האשמה - ולמרות שבתרבויות רבות מומלץ לנהוג בחמלה ובנדיבות לב, הסליחה כשלעצמה נובעת מתוך העולם היהודי: היא מבטאה את הבנת החולשה האנושית באמירה "הם אינם יודעים מהם עושים", דבר המצטרף לרעיון של הסטואיקנים היוונים שלגביהם הרשע הוא בור וטיפש. וקרוב יותר אלינו הם דברי קארל מרקס: "האנשים אינם יודעים מיהם ומה הם עושים", ובנוסף לכך רעיון הסליחה...

2.11 אני מחכה בקוצר רוח לרגע שבו מנהיגי רוסיה והכנסייה הרוסית האורתודוקסית יעברו את אותה דרך של בקשת סליחה על הגולאגים, הגליית האוכלוסיות, הסירובניקים שהיו צריכים לסבול כל כך הרבה כדי לזכות שוב בנכס הבסיסי של האדם, החופש; צ'צ'ניה אתמול והיום.

² עולם הדיונים מס' 11, פברואר 2000, עמ' 24-26

3.11 אך זהירות, תשובה אינה מעשה קסם. אין די באמירת המלה *תשובה* כדי לזכות במחילה. על מנת להשתכנע בכך, הבה נשווה את תשובתו של המלך שאול לתשובתו של המלך דוד.

שאול הפר את צו האלוהים למחוק את החטאים³ (שעמלק מסמל אותם), וכששמואל ראה זאת הוא מוכיח אותו על כך קשות. תשובתו של שאול: חטאתי כי עברתי את פי ה' ואת דבריך ... ועתה שא נא את חטאתי ושוב עמי ואשתחוה לה' ויאמר חטאתי עתה כבדני נא נגד זקני עמי ונגד ישראל ושוב עמי והשתחויתי לה' אלוהיך.⁴

דוד נאף עם בת שבע והנביא נתן מזכיר לו זאת במלים בוטות: אתה החוטא שלקח את כבשת הרש?⁵ דוד אומר אז לנתן: חטאתי לפני ה' ונתן עונה לו: ה' מחל לך על עוונך; לא תמות.

האם ייתכן שאנשים מתקבלים לפני ה'? מדוע חטאו של שאול (שבסך הכל נבע מחולשה אך לא מאי ציות במפגיע⁶) אינו זוכה למחילה, בשעה שחטאו של דוד נמחק? הסיבה היא שתשובתו של דוד באה ממעמקי נשמתו. בצורה נדירה ביותר, מופיע בטקסט העברי של התנ"ך קטע ריק באמצע הפסוק אחרי המלים חטאתי לפני ה'.

באשר למלך שאול, הוא מתחרט למראית עין: חטאתי, אני מודה בכך, כעת כבד אותי לפני זקני עמי ולפני ישראל. במלים אחרות, אם יש הכרח בהכרתי הפומבית בחטאי, אני מסכים לכך; אך העיקר שתבוא לכבדני לפני עמי. זהו הסוג האמיתי של תשובה מזויפת: היא חסרת ערך.

4.11 דבר זה חל גם על תשובתם של כל בני ישראל אחרי חטא המרגלים⁷: ועלינו אל המקום אשר אמר ה' כי חטאנו... הם התעקשו ברצונם לצאת למלחמה. לכן הם חשבו שמשום שבוטאה ההכרה באשמה, מתחייבת מכך מחילת ה'... התבוסה הקשה שבאה לאחר מכן סתרה את ההנחה מכל וכל. זהירות! נראה שהטקסטים אומרים לנו. **המחילה תלויה בכנות התשובה...**

1.11 לעתים קרובות פונים אלינו היהודים, לנוכח תנועת החרטה המשמעותית של הכנסיות הנוצריות, של המדינות האירופאיות, של אנשים פרטיים - בין אם מאמינים או לא מאמינים -

³ שמואל א' ט"ו, 18 "והחרמת את החטאים (ולא החוטאים) ועת עמלק

⁴ כנ"ל פסוקים 24-30

⁵ שמואל ב', י"א 3-13

⁶ שמואל א', ט"ו, 13: שאול אומר לשמואל: ברוך אתה לה', הקימותי את דבר ה'. דברים אלה מבטאים את חוסר

הכנות של רגשותיו של שאול

⁷ במדבר י"ד, 40

הנזכרים בעברם או בעבר הוריהם, מדוע אתם עומדים מאחור, מדוע אינכם משתתפים בצורה פעילה יותר בתנועה זו של תשובה?

נשאל את עצמנו קודם כל בקשר לכוונות הנסתרות, אם מודעות או לאו של פנייה מעין זו. האם ניתן להציב באותו מקום את התליין ואת הקורבן? או אפילו את זה שלמרות שלא ביצע מעשי פשע בעצמו היה עד פסיבי לזוועה המוחלטת, לצדו של מי שהינו ניצול מהסבל (מפני שכל יהודי הוא היום ניצול בדרך נס מהשוואה)? האם מצבם דומה בעיני אלוהים?

אך ניגש לעיקר המחשבה שמקורה בלבה של היהדות: האם יש דברים שבגינם עלינו להטיל דופי על עצמנו ולעשות עליהם תשובה?

2.III לשאלה זו נתן הטקס הדתי תשובה (תפילת ראש חודש וחג): בגלל חטאינו הוגלינו מארצנו והורחקנו מאדמתנו...

בגלל חטאינו? האם לא נשאלת כאן שוב שאלתו היסודית של איוב? כשאיוב מושיב את אלוהים על ספסל הנאשמים ושואל אותו בצורה נמרצת: "מהו חטאי ומה אשמתי? (פרק כ"ג).

בעייתיות זו מתוארת בצורה נפלאה באגדה מאת הסופר הישראלי בן ימינו (נפטר בשנת 1973), חיים הזז, ושמו "אשמנו"⁸. פוגרום הרס עיירה במזרח אירופה ש-90% מתושביה היו יהודים. הקוזאקים הרגו, אנסו, שדדו, הרסו, שרפו... לאחר עזיבת הקוזאקים, שרר שקט מוות בעיירה. בהתקרב שעת תפילת מנחה⁹, שמים הניצולים הבודדים את פעמיהם לעבר בית הכנסת או מה שנותר ממנו. בקול חנוק מדמעות אומר החזן את תפילת המנחה. כאשר הוא מגיע למקום שבו מופיע הוידי הפומבי ואומר את המלים: *אשמנו, בגדנו*, מפסיק אותו אחד המתפללים תוך הפניית אצבע מאשימה לשמים: *"אשמנו, בגדנו?"*, האם אנחנו אשמים? האם אנחנו האחראים? והרב המתייפח מתחנן לפניו שישתוק, כאילו מבקש ממנו לחוס על זה שבמעלות רקיע סובל יחד עם עמו המעונה, סובל מפני שלא התערב.

רבנים אחדים אף העזו לפרש כמשפט מנוגד את הביטוי: *"זה בגלל חטאינו"*, כאילו חלה עלינו ולא על האלוהים האחריות לסבל שנגרם ללא צדק לעם היהודי...

3.III עלינו לשאול את עצמנו אם אכן, לאחר שנסקור את מצפוננו לעומק, אין לנו סיבה להאשים את עצמנו.

⁸ זו המלה הפותחת את הוידי הפומבי על חטאים
⁹ תפילת מנחה

הייתי רוצה קודם כל להזמין למחשבה ועשיית תשובה את הרבנים המתייחסים באופן מילולי לנוסח התפילה העתיק, ומעיזים לומר שהיהדות של אמצע המאה ה-20 נטלה על עצמה, אף אם בצורה עקיפה מאוד, אחריות כלשהי לשואה. דבר זה הוא בעיני חילול קודש מוחלט, משום שאז צריך היה להסביר מהי אחריותם של חצי מיליון ילדים יהודים שנספו בחדרי הגזים, של קהילות שלמות בפולניה, הונגריה, רומניה, המדינות הבלטיות או אירופה המערבית ובראשם רבנים, מורי ההלכה שלהם מוריהם הרוחניים. שיאמרו לי על שום מה עונה העם הצועני. אלה שבזמן זה או אחר בחייהם עלה במוחם רעיון מושחת מעין זה חייבים לעשות תשובה.

בנבואה שניבאה את השואה כתב אותו חיים הזז בתקופת עליית הנאצים לשלטון, מחזה בשם: בקץ הימים שכבר ניבא את השמדת יהדות אירופה שתיספה בלהבות. מנהיגי התנועה הציונית הרימו על נס כבר בעשורים הראשונים של המאה ה-20 את שיבת המסיבית של יהודים לארץ אבותיהם. באותו זמן, אנגליה שנשארה נאמנה לרעיון הצהרת בלפור, אפשרה עליית יהודים צעירים לפלסטינה המנדטורית¹⁰, והמלך פייסל בפגישתו המפורסמת עם חיים ויצמן, אמר שהוא רואה בחיוב את בואם של יהודים למזרח התיכון. באותו זמן, הטילו הרבנים האורתודוקסים הקיצוניים של הונגריה (ובמיוחד המנהיגים הרוחניים של קהילות הרי הקרפטים), של רומניה (התנועה הרעיונית סביב הרבי מסתמר) איסור על עלייה המונית של יהודים לארץ הקודש, מפני שפירוש הדבר יהיה להקדים את פעולת המשיח, מה גם שהמנהיגים הציוניים באותה עת לא בלטו באדיקותם היתרה.

¹⁰ רצון זה מנוגד לעמדתו המבישה של אנתוני אידן, שר החוץ של וינסטון צ'רצ'יל שהתנגד בצורה נמרצת ב-1944 ולרוע המזל בהצלחה, לתכנית האמריקאית להצלת היהודים באירופה הכבושה והעברתם לפלסטינה כי פעולה הומניטרית כזו הייתה מנוגדת למדיניות הפרו ערבית של משרד החוץ הבריטי.

בעבודה שפורסמה בבודפשט בשנת 1943 בשיא הסערה, מביע רבי יששכר שלמה טייכטל חרטה עמוקה על גישה זו שהייתה גישתם של מוריו ושהוא עצמו היה שותף לה: "עכשיו לאחר שהזוועה נפלה עלינו, חייבים החרדים ובמיוחד מנהיגי הרוחניים של הדור, להכיר בכל כוחותיהם בכך שמוטל היה עליהם לעזור, להנחות ולייעץ לקהילות הרבות ובמיוחד לדור הצעיר כאשר הביעו את רצונם לעלות לארץ הקודש. אך הם לא עשו זאת ואנו סובלים היום את התוצאות הנוראיות מכך."¹¹

4.III ואיך ניתן להתייחס היום אל סבל אמהותינו, אחיותינו, רעיותינו, ובנותינו? התנ"ך נתן לאישה, לרעה, לאם קדימות בכל הנסיבות: "כל אשר תומר לך שרה, שמע בקולה, אומר ה' לאברהם"¹². אולם, בהשפעת החברה הגלותית הפכנו את האישה לנחותה. מי שהפנה פניו מסבל העגונות, הנשים שאינן מצליחות לקבל גת מבעליהן לשעבר, מתעלם מסבל אמיתי. ואנו הרבנים, מה אנו עושים?

5.III בשנים 1948-1950 לא קלטו ראשי מדינת ישראל שזה עתה קמה, את אחיהם הספרדיים באותה פתיחות לב ונדיבות כמתבקש. אהוד ברק השכיל להביע בצורה מופלאה את רגש האשמה על ידי בקשת סליחה פומבית מעולי עיראק או מרוקו על תנאי קליטתם הקשים. אמנון שמוש וסמי מיכאל, שני סופרים גדולים בני זמננו, סיפרו איך לבשו את בגדי השבת שלהם לקראת עלייתם ארצה ואיך התקבלו על ידי אנשי שירותי הבריאות בהתזת ט.ד.ט.

6.III יצחק סמילרסקי, שהיה חבר כנסת בראשית ימיה של המדינה, וגם הוא סופר מפורסם, כתב את הרומנים: *הירצה החרבה* או *האסירשעם* הזדהתה כל מדינת ישראל, למרות מעשי הטרור שבוצעו נגדה, בכך שהזכיר את האשמה נגד הרוח, ושלל את המעשים, שאכן היו מעטים מאוד אך לדאבונו אמיתיים. זו הייתה התקופה שיגאל אלון, המפקד הראשי של צבא ישראל המציא את הביטוי *טוהר הנשק*, מושג שיש בו סתירה משום שהנשק הוא שיא הטומאה. אך הוא רצה לומר שהצבא הישראלי, במיוחד בתור צבא הנאלץ להחזיק בנשק להגנתו העצמית, צריך לזכור תמיד את רוח התנ"ך של טוהר, כיבוד מוחלט של המוסר, האתיקה והערך המקודש של חיי אנוש גם כאשר המדובר באויב אכזר.

7.III מלחמת לבנון בשנת 1982 הייתה אירוע נורא ואנו מקווים שהסיט יסתיים עבור ישראל ביולי הקרוב כאשר החייל הישראלי האחרון ייצא משטחי לבנון. צריך יהיה בעיקר לדאוג לכך

¹¹ סיום המבוא של הספר: אם הבנים שמחה (תהילים CXIII, 9) (שפירוש: אם הבנים - ירושלים - נמצאת באבל האכזרי ביותר).
¹² בראשית כ"א, 12

שיובטח הביטחון של צפון המדינה וגם ביטחון הנוצרים של דרום לבנון, בני בריתה הנאמנים של ישראל.

8.III בסברה ושתילה היו אלה הנוצרים המרוניטים שנקמו בצורה אכזרית את רציחתו של הנשיא הנבחר של לבנון שיצא משורותיהם והרגו את המוסלמים שחיו במחנות פליטים. צריך להזכיר זאת. אולם ועדת כהנא, בהאשימה את האלוף שרון, שכיהן אז כשר הביטחון, רצתה להביע בצורה נמרצת את התנגדותו של עם ישראל, **בעצם, את החרטה שלו**, על כך שהניח את נשקו לצדו בזמן הטבח, ובכך הפר את עקרון העזרה לאדם הנמצא בסכנה: לא תישאר אדיש לדם רעך (ויקרא י"ט, 16). האם אין זה בדיוק מה שטוען הנביא עובדיה נגד אדום: היום שבו נוכחת אדיש לפני טבח אחיך יעקב (עובדיה ו', 11) ?.

9.III יהודי הגולה חייבים גם הם לערוך חשבון נפש. אלה החיים בערים הגדולות לחופי ההדסון או הפוטומק, לחופי התמזה, המוסקובה או הסאן, או אלה שילדיהם לומדים תורה בצלן הסוכך של הישיבות, צריך שתהיה להם הענווה לא לנהוג במיליטנטיות שחצנית למען ישראל הגדולה. לא ילדיהם הם הנלחמים בדרום לבנון; לכן עליהם לעשות את חשבון הנפש שלהם כמו כולנו.

1.IV הגיע העת לסכם.

תפקידו של העם היהודי הוגדר בצורה מופלאה על ידי הנביא ישעיהו¹³: "אתם עדי, דברי ה' ... ואני ה'. פרשנות הרבנים: אם אתם עדי, אני ה'; ובמלים אחרות, על מנת שאלוהים יזכה להכרת כל אומות העולם, צריכה ישראל להיות עדת ה'. לא מפני שה' זקוק לישראל כדי להתקיים: רק האלוהים הוא אלוהים, אלא על מנת שתוכרז מלכותו בעולם צריכה ישראל למלא את השליחות שהיא מנת חלקה, שהתקבלה באופן חופשי. משום כך נחוצה התשובה, אותה יצירה שבטרם בריאה, לקיום העולם. ישראל, כאשר הוא מתנהג כעם עד ה' מקדש את השם. די היה לראות את ההערצה שעוררו המתנדבים הישראלים שנשלחו למקומות מוכי אסונות טבע: גרוזיה, אמריקה הלטינית, טורקיה... כן! אמרו האומות איזה עם נבון וחכם הוא עם גדול זה¹⁴. אלה הן אכן דרישות גדולות מעם קטן זה, הקטן שבין האומות¹⁵. אך על ידי נאמנותו לעשרת הדברות, לתורה שנבראה לפני שהעולם היה עולם, מאפשר עם ישראל לעולם להתקיים.

¹³ XLIII, 13
¹⁴ דברים ד', 6
¹⁵ כנ"ל ו', 7

2.IV השבת, זמן **החופש**, הקשור מצד אחד לישראל **העם העד** של החופש, ומצד שני **לתשובה** המחזירה את **החופש והרחמים** בעולם, תסתיים בקרוב. היא יכולה להסתיים עם הריסת העולם – הפצצה האטומית יכולה לגרום לשואה כזו, או להיפתח לעבר גן העדן לקראת היום השמיני שבו יחווה האדם את הגשמת כל ההבטחות האלוהיות מתוך אושר בל יתואר של קרבת האלוהים. לשם כך די בעשיית תשובה.

*שובו אלי ואשובה אליך, דבר אלוהים צבאות*¹⁶.

שיהיה זה רצוננו כפי שהוא בודאי רצון האלוהים. אמן.

¹⁶ מלאכי ג', 7

אליהו, סימפוזיון דתות ותשובה, מארס 2000, תשובה לרב סירט

סימפוזיון דתות ותשובה

תשובה לרב הראשי הרב רנה שמואל סירט

ירושלים, 21 במארס של שנת היובל 2000

מבוא

ראשית כל, תודה כבוד הרב על הרצאתך, ובמיוחד על כך שפתחת וסיימת אותה עם המלים "תקווה" ו"חופש". דבר זה מאפשר לנו מיד להאיר את מושג החרטה, התשובה, המחילה שבני האדם בתקופתנו רואים בהם לעתים קרובות מדי מושגים שחורים ועקרים. להכיר בחטא שלנו, וכולנו חוטאים, הוא לאפשר לאלוהים לסלוח לנו, לשחרר אותנו כדי להכניס אותנו ליום השמיני שאותו אנו מכנים ממלכת האלוהים שבשבילה נבראו כל בני האדם.

כנות התשובה ותשובתו של עם: הצורך בצדיק

ברצוני לחזור קודם להודאה על החטא, החייבת להיות כנה על מנת שתהיה מחילה. אולם, אציין שני דברים שנראה לי שחשוב להרחיב עליהם. הדבר הראשון הוא שההבדל בין תשובתו של שאול ותשובת דוד הוא לדעתי מעבר לעניין של כנות. אכן, שאול מכיר באשמתו בצורה אינטרסנטית אך בכל זאת הוא מכיר בטעותו. אלא שהוא משול לנהג מכונית המודה שהפר את כללי התעבורה. לבו של דוד, לעומת זאת, נשבר בקרבו, כפי שמאשר לנו פרק ס' בספר תהילים המיוחס לדוד. וזהו ההבדל הגדול.

דבר זה מביא אותי למחשבה השניה; אנו עדים היום לתופעה חדשה והיא בקשת הסליחה, לא זו האישית כי אם של עם אחד מעם שני או של דת מעם. אולם, האם ייתכן לחשוב שלעם שלם יש לב שבור כמו לדוד? האם צרפת כולה יכולה להתחרט בכנות במעשה שהינו בנוסף לכך חילוני? וגם כל נציגי הכנסייה, האם מעשיהם מבטאים יותר מהודאה כנה במשגי העבר? זוהי שאלה נוראה כי אנו יודעים את התשובה! אני חושבת ששברון הלב הקולקטיבי יהיה אחד מסימני ביאת המשיח באחרית הימים. אך בינתיים? האם פירוש הדבר הוא שהמחילה אינה אפשרית באמת בין העמים? כאן נכנס מושג הצדיק, שאליו התייחסת בתחילת הרצאתך. הגילוי התנ"כי מלמדנו שהצדיק מחפה על מחדלי העם. אני מאמינה באמת שקיימים בכנסייה גברים ונשים שחשו את שברון הלב לנוכח "המאזן השלילי ביותר" של היחסים בקרב נוצרים על פי האמור בטקסט האדיר על השואה¹ ושהמתנה שניתנה משמים תעניק לבעלי התשובות הקולקטיביות את משקל הכנות הדרוש להשגת מחילה על חטאינו. האפיפיור ז'אן-פול II הוא אחד האנשים האלה. נחיצותו של הצדיק מתבטאת בצורה בולטת יותר כאשר אנו ניגשים לנושא השואה. אני חסרת חששות כשאני נוגעת קלות בנושא זה, למרות שהוא תופס חלק ניכר במחקריי. במשך 2000 שנה הצגנו לפני ישראל ישו שהרשיע

אותו והרשה לנו לרדוף אותו, למרות שדתנו לימדה אותנו, גם זאת לפני 2000 שנה, שהוא אותו צדיק עדין ועניו שהעלה את חייו קורבן כפרה למען כל אדם החל מעמו.

השואה חשפה לפנינו את חטא האנטי-יהודיות הקדמון שלנו. אין לנו חלופה אחרת זולת זו של המלך דוד, שאני מעיזה להציע אותו כדוגמא. הוא שנאף ופשע, כלומר חטאים ללא תקנה, העז לעשות את התשובה האמיתית והיא לבקש מאלוהים את המחילה המטהרת עד שהיא הופכת את הלב לטהור ואת הרוח לצודקת².

ללכת רחוק יותר מחשבון נפש פנימי: שינוי המבט ורצון הפיוס

הרצאתך דחקה הצדה את בעיית התגובה העשויה להיות לעולם היהודי לנוכח בקשות הסליחה השונות שהזכרת. אני מצטרפת אליך בהחלט בדעה שלדרוש מהיהודים מעין תמורה בסליחה הינו דבר בהחלט לא הגון בעיני ההיסטוריה. מחוות הסליחה שלנו צריכות להיעשות בחינם ובל לנו להטיל על העם היהודי ציפייה של הדדיות, המנוגדת בנוסף לכך לרוח האבנגליון.

אתה מזמין את ישראל לחשבון נפש על ההיסטוריה המודרנית שלה, דבר ששום רדיפה אינה יכולה לשחרר אותה ממנו. תשובה זו שאתה מזמין את ישראל של היום לעשותה, ממשיכה יחד עם זאת להיות פנימית לעם היהודי. האם פרוש הדבר הוא שישראל אינה צריכה לנקוט בצעדים כלשהם כלפי האומות באופן כללי והנוצרים בפרט? הרשה-נא לי להביא אלמנט של תשובה לשאלה זו. מה שאנו יכולים לצפות מהעם היהודי בתשובה לכנות בקשות המחילה המופנות אליה, הוא מה שאני מכנה שינוי מבט. נראה לי שהצעד היחידי שאנו יכולים לבקש מהעולם היהודי כיום הוא שלא יסתכלו עלינו עוד סתם "כגויים", עם כל המטענים השליליים שיכולים להיות למלה זו, שמציעים להם את גמילת החסד של חוקי בני נוח כמעין תחליף של קדושה. לשם כך יש צורך שאתם הרבנים תגלו הבחנה אמיתית ומחשבה מחודשת בקשר לעבודת האלילים המודרנית. האידיאולוגיות המודרניות, הערמומיות משום שהן מחופשות להומניזם, מאיימות יותר על ישראל מפסלי הגבס של כנסיותינו! האנטישמיות היא חולי רוחני התוקף את העם היהודי בשל היותו עם העד של האלוהים, הורס האלילים, כפי שאמר הקרדינל אצ'גארי בהרצאה נפלאה שנתן לפני הועידה הבינלאומית של נוצרים ויהודים בספטמבר 1997 ברומה³. כל עוד יהיו פרצי פגניות בעולם, תאיים האנטישמיות על העם היהודי.

אך אני מצפה מצד ישראל שלא יטעה בקשר לאויב ויבחין היכן באמת מסתתר עמלק. לראות בנוצרים לא עוד אויב אלא "Amici Israel", ידידי ישראל" כפי שכינו עצמן קבוצות הידידות הראשונות בין נוצרים ויהודים, הוא צעד ענק ואני מודעת לכך שקשה לעשותו עבור היהודים הזוכרים עדיין את בגידותינו.

לראות בנצרות ערכים אותנטיים המצטרפים לערכי היהדות הוא צעד נוסף שאינו דורש מצד היהדות אלא לימוד קפדני של המסורת שלה שממנה תוציא אלמנטים חיוביים בקשר לאומות. דרך הפיוס הארוכה שאליה אנו מעיזים לשאוף כוללת את המחילה המחזירה את האמון וחיפוש קשר אמיתי במסגרת ההבדלים. ישראל והכנסייה לא יוכלו להכין את זמני המשיח אלא בתנאי זה.⁴

סיכום

אם התשובה נבראה לפני בריאת העולם, הרי שהיא מתת האלוהים. האם בטקסט של קינותיו של ירמיהו "השיבנו ונשובה"⁵ הכוונה אינה לכך שאלוהים הוא היוזם האמיתי של מעשה התשובה, שאותה הוא מעורר בלבבות המוכנים לקבלה, אך גם באותו רגע שעליו החליט אלוהים לפי כוונותיו. אם התשובה היא הדלת ליום השמיני, הרי שאין לנו אלא לשמוח על הצעדים הננקטים כעת, מפני שהם מבשרים את ימות המשיח. הרשה-נא לי על כן לסכם בכך שאפנה את מבטי, בדיוק כמוך, אל יום האדון, או כפי שאנו קוראים בחזון אחרית הימים, אלוהים יוריד אליו את ירושלים החדשה וייבש את כל הדמעות מעינינו. הדמעות יהיו דמעות הרש הזועק, אך גם דמעותיו של החוטא הבוכה על טעויותיו. אהבת האל היא כה גדולה שהיא תנחם אותנו על הסבל שהחיים והזולת גרמו לנו, אך גם על חטאינו ועל טעויותינו. מי ייתן ונוכל בשנת יובל זו לקבל בענוה את התשובה כמתנה יקרת ערך המובילה אותנו אל "צלילי האושר והחג"⁶

הנזירה צרז אנדרבון

קהילת הר האושר

¹ אנו זוכרים : תחייה על השואה, פרק III

² תהילים 50 12

³ "האם הנצרות זקוקה ליהדות?" קרדנל אציגראי, הועידה הבינלאומית של נוצרים ויהודים מספטמבר 1997 ברומה.

⁴ ראה הערות ועדת הכס הקדוש בעניין קשרים עם היהדות, 1985

⁵ חזון אחרית הימים כ"א, ג'

⁶ תהילים 50, 10